

8 март - Малкърар халкъны кѣчгюнчюлюкге азап чекген адамларын эсгериуню кюню

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года. Интернет-версия: zamankabr.ru

ЗАМАН

Георгие кюн, 7 март, 2017 жыл №39 (20210)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРАИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Тюбешу

Езек тема - республиканы экономикасын андан ары айнытыуу

Тюбене Москвада Россия Федерацияны Финанс министриси Антон Силуановну бла Къабарты-Малкърарны Башчысы Юрий Кокловну тюбешулерин болганды. Анда сѣз бюджетле аралы халланы, регион бюджетни керюмдюлерин бир бирге келиширча этиуно юсюнден

барганды. Къабарты-Малкърарны экономикасын андан ары айнытыуа, Федерал дотацияла берюно юсюнден 2017 жылда къол салынган келишилени эмда къоранчланы азайтыуу, аланы тап халгга келтириуню программаларын толтурууга да энчи эс бурулганды.

Болум

Элбрусда излеу-къутхаруу ишлени эсеплери КъМР-ни Башчысына билдирилгенлей турадыла

Ахыр шартлагга кѣре, Элбрусда къар юзюлген кезюуде жети адам елгенди. Ол табиғат кыйынлык болган жерде правительстволу комиссия ишлейди. Елген

ле кимле болганлары тохташдырылгандыла. Аланы келе турган жуукълары транспорт, жашар жерле бла эмда башха жумушла бла да жалчытыладыла.

Излеу-къутхаруу ишле къалай баргъанларыны, аланы эсеплени да юслеринден КъМР-ни Башчысы Юрий Коклова дайым билдирили турады.

КъМР-ни Башчысына бла Правительствосуну пресс-службасы.

ПАРЛАМЕНТ

Сюзюу тийишли оноула бла бошалганды

КъМР-ни Парламентини Промышленность, транспорт, связь эм жол молк жаны бла комитетини керентилген жыйлыууда «Машиналаны энчи стоянкалага элтиуню, анда асырауну эмда келтирине, саклаууну, эмда келтирине къоранчлауу» республиканы закон къалай толтурулганы сюзюлгенди.

порт инфраструктураны объектерине контроль тамамлау жаны бла бѣлономно таматасы Хачим Унатлово билдиргенча, бюгюнлюкде аллай организацияла бла 10 келишим къабыл керюлгенди, ала Урван, Май, Элбрус, Терк, Зольск, Чегем эм Бахсан районлада орналадыла. Энергетика, жашау журт - коммуналь молк эм тариф политика жаны бла комитетни «КъМР-де

«В» эм «Д» категориялы транспортха бир сагыатха - 12 сом, андан ауур «С» эмда «С», «Е» категориялы машинала ючюн а бир сагыатха - 24 сом. Бегим кюнчоне кирген кезюуден бери уа административ бузукълукла ючюн энчи стоянкалага 20018 транспорт жетдилгенди. Ол санда 2013 жылда - 3929, 2014 жылда - 4887, 2015 жылда - 6283, бытыр а - 4919 машина.

Бу теманы сюзю, Лескен, Черек, Прохладна районлада аллай энчи жерле болмаганларыны, стоянкалада эвакуаторла жетишмегенлерин сюзюгенди. Андан сора да, авариялада бузулган неда жолда сынган машиналаны хакъсыз асырагча энчи жерле болмаганларыны проблемасын да кѣтюргенди.

Жыйылыуу КъМР-ни Транспорт эм связь жаны бла комитетини тийишли эсгертиулени къабыл керюу бла бошалганды. Алада авариялада бузулган машиналаны асырагча жерле къурауну, энчи стоянкалары болмаган районланы администрациялары бла бирге бу кемчиликни кетериуню, ала орналыкъ жерге налагъ легота берюно юслеринден предложенияла этилгенди.

КъМР-де МВД-ны Жолда жорюно къоркунузулуугу жаны бла управлениасына уа сыйырылган машина къайры элтилгенини юсюнден исинне терк билдирге тийишли болганы да эсгертилгенди.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

КъМР-ни Правительствосуну бегими бла жолда бузукълукла этген водителъни машинасын энчи стоянкага элтирге, анда сакларга эмда исинне къайтарырга эркиндиклери болган организацияланы сайлау жаны бла конкурсу нызамы белгиленгенди. Анда бу жумушла ючюн ахча тѣлеуню жоруклары да бардыла.

КъМР-ни Транспорт эм связь жаны бла къырал комитетини пассажирлени жорютууге эм транспорт

Жамауат организацияла

Ветеранла планла жарашдыргандыла, борчларын сюзюгенди

Къабарты-Малкърар къырал университетте вузуну ветеранларын бириккен советини биринчи жыйылуу болганды. Аны ишине КъМР-ну юрейтиу эмда социал жумушла жаны бла проректору Аусе Кумыков, Налчык шахарны ветеран советини председатели Абдуллаевни Мустафа да къатышандыла.

Аусе Кумыков ветеранлага жаш тѣлюно юрейтууге уллу себеплик этгенлери ючюн жорек ыразылыкъ билдиргенди. Ол Быйыл университетте 85 жыл толганын, аны юбилейни кенг халда белгилерге белгиленгенин эсге салып, бу

ишге ветеранла да тийишли юлюш къошарыкъларына ышанганын айтханды. Дагыда жаш тѣлюно аскер-патриот ниетде юйретир муратда 9 Майгга уллу проекте хазырланганын, жай школда да къуралыкъларын белгилегенди.

Жыйылыуда бириккен советини быйыл бардырыкъ ишлерини планы да къабыл керюлгенди. Анга кѣре, университетини ветеран организацияланы структураларын игилендирге, энди къуралганын ишине эбине тошондорюрге, ветеранланы (пенсиячланы) закону сейирлерин къоуруларга жаш тѣлюно (студентлени) адеп-

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

ишге ветеранла да тийишли юлюш къошарыкъларына ышанганын айтханды. Дагыда жаш тѣлюно аскер-патриот ниетде юйретир муратда 9 Майгга уллу проекте хазырланганын, жай школда да къуралыкъларын белгилегенди.

Ветеран организацияланы председатели семинар дерсе да болгандыла. Бириккен ветеран советини председатели Хасан Шурдумов биринчи организацияланы ишле амаллары, ветеран советини борчлары бла шагыерти этгенди.

Бизни корр.

Къабарты-Малкърарны Башчысы Ю. А. Кокловну малкърар халкъга эмда республиканы битеу жамауатына ОБРАЩЕНИЕСЫ

8 март Къабарты-Малкърарда жашагъанлагу бушуулу ишле бла мутхузландырылганды. Жетми юч жыл мындан алгъа къырал башчланы терс оноуларыны хатасындан малкърар халкъ зор бла туугъан жеринден кѣчюрюлгенди. Анда анга уллу азап чегерге, кѣп адамдын да тас этерге тошгенине республикада жашагъанла барысы да очуу этедиле, репутика репрессиядан ачыгъанланы бла елгенлени эсде тутадыла эмда алагга хурмет этедиле. Ючуну жыны тыш жерде ачыкъ, жалангачыкъ, унузукъ да малкърар халкъны сындыралмагъандыла. Ол чыдаганды, сау калганды, аны къой, кесини ниет байлыгын, иш кѣлюлюгюн, талпынулуугун да

саклаулаганды. Туугъан жерине кайтхандан сора жангы жашауну къураууга олсагыт киришгенди. Андан бери озган заманны ичинде ол экономика, социал, культуру жаны бла да бийик жетишилмеге жетгенди.

Кѣп ъмюрледен бери да бизни халкъларыбыз шүѣх-лукъда, келишиулюкде жашап келедиле, къууанчлары, бушуулары да бир болуп. Ма ол халда бир ниетли болуп жашасакъ, биз не уллу къыйынлыкъланы да хорларыгъыбызга, Къабарты-Малкърар эмда бизни Ата журтубуз жашар, тынч-ырахат жашар мурат бла кесибизге салган борчланы толтуруугубузга ишексиме.

Аппини оюму

Ёмюрде да кечилмезлик ауур аманлыкъ

Сегизини мартада кече сагыт экиде таулу элге барысы да къурушуга алынгандыла, къалауурла салынгандыла, радио ѳчюлтюлгенди, телефон байламлыкъ юзюлгенди. Эрттенликде 5 сагытада операция башланды. Аны тамамлаууга къырал къор-куузулукуну службасыны бардырыгъанды» деп, 5 генералы, 2 да комиссары,

тишируула бла къартла, жиберилген эдиле. Къыр-ралны европалы кесегинден кѣчюрюлгенле бла бирге уа ала битеу да 38053 болгандыла. 1944 жылда 11 мартада Берия Сталинге, 14 мартада уа ВКП-ны АК-сыны Политбюросуна «операция жетишилми бардырыгъанды» деп, отчет этгенди.

гунч этиуге къатышандыла. Таулулары аскер жигитликлери, тылда жигер урунганлары, фронтха болушуру ючюн кеслерин аймагъанлары белгиледи. Таулу аскерчилени иги кесегин орденле эм майдалла бла сауыгъангандыла. Байсугъанланы Алим бла Умарваланы Мухажир а къыралны эм сыйлы са-

алууну юсюнден а айтыр кереклиси да болмас.

Таулулага адабиятлары, тарылары, тиллери бла кюреширге къыймагъандыла. Театр, чыгъарма-чылыкъ коллективле ишлеменгенди, анда тилде китапла чыгъарырга эркин этилмегенди, илму иш арталыда тохтагъанды. Таулула къыралны эм дүни-

аскер бѣломле, НКВД-ны НКГБ-ны уллу оперативе къаууу - 21 минден асман адам - къатышдырылганды.

Ма аллай бир аскер 38 минг кѣчючюне! Эки сабийге неда тиширууга 1 солдат неда офицер. Ол аскерлени иги кесегин ары дери къарачайлыланы, къалмукъланы, чеченлиле бла ингушланы кѣчюрюрге къатышып, быллай огъурсуз ишде сынау жыйышдырган эдиле.

Оноугга кѣре хар юйорекден ашырылганды, халкъдан да жарым тоннага дери алдырга эркинлик этилгенди. Алай кѣчюрюрге келгенле адамлагу аберилрин жыйышдырып чыгъарга 20-30 минут бергенди. Башлары арму болуп турган адамла ол ашыгъышыкъда, къара-къатышыкъда юслеринде не зат болгъан эсе да, алайлай чыгып кетгендиле юйлеринден: жылы кийимле, жол азыкъ алалай.

9 мартада операция бошалганды. Орта Азиягга бла Кавказстанга 37 713 адам, аспасыны сабийле,

Таулулары зор бла туугъан жерлеринден кѣчюрюрге не сылтау табылганды: КъМАСОР-ни партия органлары эмда НКВД-НКГБ да таулада бандитлени санын болгъанындан эсе кѣп кѣчюрюлгенди, анда-санда этилинген аманлыкълагу, мурдарлыкъ ишле бек жайылгандыла деп семиртгенди. Таулулары иги кесегини фронтда болгъанын, аланы Уллу Ата журт урушда жигитлеча сермешгенлерин а киши эсиме да алмагъанды.

Эр кишилерибизини он минден артыгы Уллу Ата журт урушун фронтларында, Белорусияны бла Украинаны партизан отрядларында, Европада фашизмге къажуа кореш бардырыгъанланы тизинлеринде жигитча сермеше тургъан заманларында аланы аталарын, аналарын, юй бийчелерин, сабийлерин да туугъан жерлеринден къастай эдиле. Урушда болгъанлада кѣллери, Берлинге жетип, германлы фашистлени кеслерини фуракаларында

угъасына - Совет Союзну Жигити деген махтауу атха - тийишли болгъандыла. Халкъны аспасыны фронтха кетип тургъанлай, аны ууулачулууга болушханса деп терслеп бек къужур кѣрюнеди.

Сорюгюнню хатасындан КъМР-ны халкъны кѣп адамы къорагъанды, аны политика, социальный, экономика айныуу тохтагъандыла. Жолда, киши жерлеринде да хауа жарашмай, аурууладан да халкъны юзюден бири къырылганды. Терт район - Черек, Хопам-Бзынгы, Чегем эм Элбрус - бош калгандыла. Жаруу журтланы, сабапаланы, мингле бла малланы, ырысханы, халчкуну, кийимлени, тѣлюне кѣп жылланы жыйган хазналарын къырал сыйырганды. 62 эл куну къалганды.

Бизни миллет культуругабызга салынган зараны да айтып аныгъатхан окуна къыйында. Аны айныуу артка атылганды. Таулу сабийлени аспасыны шолда окуп билим алдырга онлары болмаганды. Бийик эм орта энчи билим

аны халкъларыны тизмелеринден, справочникледен бла энциклопедияладан кетерилгенди. Фольклор, адет-терелени иги кесеге тас этилгенди.

Властыла репрессиягга тоштен халкъны ол этмеген аманлыкъа ючюн терслепенлей турганды. Ол а аны артыкъда бек инжилгенди. Кеслерини аскер борчларын солдатларга бла офицерлеге ол учулукуну кетюрюрге бютюн къыйын болганды.

Депортациядан сора аланы чылларны кѣтюрмегенди, сауыгъаламагъандыла неда орденлени орунлары майдалла берип къыйгандыла. Совет Союзну Жигити деген ата кѣргюзюлген фронтвикле миллетлери ючюн аны алалмагъандыла. Аскер къуллукъларындан эркин этилгенлеге жуукълары кѣчюрюлген жерле бардырга онуу этилгенди. Анда да аланы сеппелерселененчица эсепте алгъанды, хар не жаны бла да чек салгандыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Биз кеп кыйынлыкка сынагыз, алай барын да кетюрюк, чыдагыз,

Ёмюрде да кечилмезлик ауур аманлык

Ахыры. Алы 1-чи бетеди.

Кёччючюк малкяр халкыга сагын улуу кыйынлыкпадан бири - аны миллет автономиясын сайыруу болганды. Аны июнден СССР-ни Баш Советини Узкыны 4-чю пункту РСФСР-ни бля Грузия СССР-ни араларында жангы чек салганды, Балкарини жерлерин эбизелеге кыюулаганды.

РСФСР-ни Баш Советини Президиуму 1944 жылда 29 майда чыгарылган Узкыны-да таулау районланы кетериуню жорукчуларга тохташдырылганды. Анга улуу хата атлары да торлендирилгенди. Янкой эл - Ново-Камена, Къашхатау-Советский, Хасаниа - Пригородная, Лашкута-Заречный, Былым-Угольный болганды. Миллет репрессияланы тозге санаган, малкярликчи тарыхлары, аны ата-бабаларыны жерлерине эркинлик болмагыны июнден «илму ишле» чыкканды.

Алай депортация куруу тауулагыз угвай, сауила республикага да улуу хата салганды. Идеология кампания башланганды, аны бля байламлы автономияны кырал эм партия аппаратында «тазалау» ишле бардырылганды. Адамла властьлагыз ышанмагандыла, жакы боткон улук репрессия болмагыз диле деп, къоркыганлай, элгенгейлей тургандыла.

Кёчюрюу совет миллетни кураулыну да чырмау этгенди. Алай зорлук ишле кырал кырулушу мурдорун теңдиреудиле, аны баш магыналы жорукчулары, ниетлери тюз болганларына, совет власты законлукыга бля тозюлке кылуулук этюуне ишеклик туудургандыла.

САБАНЧЫЛАНЫ
Хажы-Мурат,
тарых илмуланы доктору.

САГЫШЛА

1944 жыл, 8-чи март. Бу койно этрегини халкыбызга аман бля атып, эшклерибизни жапкан эди. Къолуна сауут алааллык кишилеризде Ата журтубуз кыруулай, къалны сермешде жанларын-къанларын да амай кушергенерине да къарадыла. Улуу Хорамны койнон келтири оюн, тишриула кызыл аскерге сабийлери ашур гирыкыны бергенерине да эс бурмадыла.

Орта Азияда малкярлыла блебиз деп къоркымагандыла, киши жерине асыралыбыз деп, анга къыйнала эдиле аны. «Кеси журтуда къабыр орун тапмаган ахыратта да тынлык тапмаз», - деген сёзд андан бери жорюйдю. Кырал оңуочулагыз жетдирамлаган тилектерин, жарысууларын халкы жырларында, назмуларында айтканды.

Кёччючюк жыллада жангы журтла ишлеп, сабийлерин аягы июсерине салып, андан «Атагыз кызыл аскерни, коммунист, колхозну председатели болганын билгендиле, тамбла сизни ёлторюрге келдиликле, къачгызын», - деп билдиргенден сора, анабыз Алтууланы Кижю, гитче къази, Алтуудашы Кичий бля бизни, ууак сабийлерин, агъачха элти, анда буйкурган эди.

Фашист мурдарлаган элибиз аватларын, мамыр жашау этип башлаганыбызлай, аман халар келди. Ууш этген атабызга, аны кыралга сал-

тёлюню, кыйынлыкны бек улусу да алага - таулу тишриулагыз, жетгенди. Жаш бабын... Жыл сайын аны ашыгып саклайбыз, ол мурабызны толтурулукча. Къар эриген койномледе биринчи жанкюзла чыдагандыла. Жылы жерден къайтып келген къанатлыла куюрчн жырларинда: «Унугыз, тегерек жашай башлаганды!» - дегени айта, ариу жоулдедиле, таулада ариу башлаган бузладан акъгын биринчи тагы суучулак эниште ашыгандыла... Биз, эр кишиле, тишриуланы байрамла бля алгышалабыз, алай бизни аналарыбыз, эгчелери бля а мудахыла бу кюнде.

Тишриулабыз не жаны бля да сабырдыла, тёмлюдоле, жарыкшыкыны, жигерлики колгосон кёргозгенлей жашадыла. Биз аланы ариукулларыны, субайлыкларыны июнден дайым айтып турганды.

Тёлюню, кыйынлыкны бек улусу да алага - таулу тишриулагыз, жетгенди. Жаш бабын... Жыл сайын аны ашыгып саклайбыз, ол мурабызны толтурулукча. Къар эриген койномледе биринчи жанкюзла чыдагандыла. Жылы жерден къайтып келген къанатлыла куюрчн жырларинда: «Унугыз, тегерек жашай башлаганды!» - дегени айта, ариу жоулдедиле, таулада ариу башлаган бузладан акъгын биринчи тагы суучулак эниште ашыгандыла... Биз, эр кишиле, тишриуланы байрамла бля алгышалабыз, алай бизни аналарыбыз, эгчелери бля а мудахыла бу кюнде.

Тишриулабыз не жаны бля да сабырдыла, тёмлюдоле, жарыкшыкыны, жигерлики колгосон кёргозгенлей жашадыла. Биз аланы ариукулларыны, субайлыкларыны июнден дайым айтып турганды.

Сыйлы тишриуларыбызга баш ура

сора у эл молкде, фабрикаларда да уруна келген тишриуларыбызны жигитликлери бир заманда да унутулукчю туюлюду. Къалай унутурма мен аманым, Этчеланы Халиматны (Таукенланы Хажы-Омарны кызы) халарын: «Атам Огъары Жемталаны мурдорун салганмадан бири эди. Урунха биринчи конлериде окушка кеси ыразылыгы бля кетген эди. Иги кесек заман этгенден сора 80-чи жыллада туудуклары Муस्ताфа бля Музафар (анамы тамата къарындасы Харуну жашлары) он Харьков шахарны тириесинде къаны сермешде жан бергенин билгендиле. Ол халарын артаракызда уруну ветеранын, аны ол тиреде кёрген Этчеланы Мазан да айтхан эди... Фашисте элибизге киргенде, Тебени Жемталадан тукум жуугубуз Сокурланы Хамит:

гъан кыйынына да эс бурмай, бири таууланча бизни, кой, беш, алты, сегиз, он, онки-жыллык сабийлерин, тууган жерибизден узакызга, Орта Азияга кёчюрдюле... Баам, ол заманда тошген жорек жарала алыкыз сау болган болмазла. Бу халарны жилмай айталаймиз! амам.

Минг керек шукр болун! Алга, энди халкыбыз тууган жериндеди. Жашау атыкты тыч болмаса да, ёз арбазыбыз оңуон этерге кирешибиз. Сойген тауларыбызны куюнунда миллеттик бетибизни саклайбыз. Улуу паладан къутулганын, энди кеси ол жакыбызны ботинонда бек башалайкы!

Не улуу азап чеккен эсек да, миллеттик сакланды. Аны койно а бек алгыз биз тишриулагыз ыспас этебиз, халкыны ёлмөлдө ала саклагандыла, ала ёсдоргендиле жангы

лыкызга, озарыкч туюлюду. Тишриу о жоганын жылууду, керек кюнде ол кыралга башчылык да эталыр. Биз, тауула, аны ачык айтамаганылыгыз, жореклерибизде аланы намасын бийикде тутубыз, аланы акыуларын оңуо керекде хайрылабыз. Эски, жангы жырларыбызда, назмуларыбызда да тишриулу къачын, аны сайын башырак, эңирек да черип андан айтабыз.

Жак бабын... Хар заманда да жылы бу кезиун аналарыбызга, эгчелерибизге, келинлерибизге ырызлыгыбызны айтыр койнон ашыгып саклайбыз. Жалпарын, къар эриген койном бетиде жанкюзла чыдагандыла, ашыл умуларызга алай чаксыныла! Алай сизиз эмтесин!

ЭТЧЕЛАНЫ Музафар,
КъМР-ни культурасыны сыйлы кылулукчуу.

Бир заманда иги да сууук-суурап уянганымда, тегерек къарангы, арлакъда уа бир пыр-чыр таушула. Кырасам, кишилерини кюте турган апалай деген жол турган учу кетемде да, чыркала кёрюнген эл таба къалай жетгенин билдим.

Дуннида барымдан-жогумдан да халарым жокду, бир заманда кёзлериным ачамсам, мен бир жылы тешкек жатып, биреулен а къолайсыз жанган чыркакчыкны койнон тутуп, тишриу а манга сотчук урталыгыга кюреш тура эди. Арта билгенме ала мимени киши Герман бля аны ой биечиси Берта болганларын. Бюгон да ол огъуру адамлагыз бир улуу ахуларымача ырызды жорегим.

«Бу письнону биринчи боюн МАЛКАРЛЫГЫЗ БЕРИГЕЗ»

Орта Азияда бля Къазахстанда адамы ёлмеген бир таулу койорноу тапхан кыйынды. Ол угвай эсег, улуу койорледен окунча жангы да бир адамы къайтайт, толу болуп кетгенле уа азымы болгандыла? Мени уа ажалым болмаз эди. Ёксюле туруу койо ёсдорюк, шоп билем бергенлеринден сора Фрунзедег Тажикстанны Ленинобад шахарында куман сокъган фабрикага жыбердиле. Бирге мени кибик ёксюс чечени, къарачайлы, ингушу кызыла кеп эдиле. Мен а кече ишлеп, кюндоз окуп, неда кюндоз урунуп, кече окуп, техникалык аймаклары бошайма.

Алай турганыбызлай, конлени биринде ингушту тент къызымы - Яндиева Пиданы - атасыны къарындасы, излей сауызачык келтириучюню да унутмаганама. Къалай керек эрди амалсыз конлеримде, не таулу, не къазахлы болуп бошаман кезиунде.

«Энди уа, Аллах эси, сау жашагъан къадарында мени эст этмек, ким биледи, Кавказыбызда туюб кыларым жак да болурбуз?» Ёз атам, аям жок эселе да, акем бля ачам багылы кередилик, мени койнон халпарын да бердикдиле. Мен аланы къыйыларын къайта-кайта жытып жашаууму жораларыкъа. Сен а энтта да къарындашыгыны унутмазса», - деп тансыкълады. Биз койюбизге жетгини бизни бля таулу, биргебизе тирлик жийок койюбиз кеп керек сайдыла саруай студент тенгилери бля бирге.

ТЕММОЛАНЫ Мухадим.

Тауусулмазлык китапны бетлери

Къара койно
Бирлени сабийликлери сют башында кёмокча ётген эсе, менде ол къарангы кечезе эди. Биз Кыргыызда Рот-Фронт деген эилге тошген эдик. Аны немисликле къурагандыла, андан сора уа - къарачайлыла бля малкярлыла. Кыркжасын айтханда, ол молк кёччючюлени сюеклеринде ишленгенди деген халарны арта эшиткен эдим.

Эсимдеди амам куюнундан бир уууч нарток чыгарып, къурмам этип, сабийлеге юлешени. Ол мени гитче эгешчигим Зонга аш этгенили болур эди дейди жорегим. Койлени биринде уа аны болындагы алып кетедиле. Мен а бирде къарачайлы кончуларыбызда бирде уа кеси гытчыгыбызда кечинеме. Къоркымда да къалай къала болур эдим деп, кеси кесиме бюгон да сейр этеме.

Бир этгенликде уа Эдиланы Байду деп бир огурлуу къарачайлы тишриуу келип: «Жакыз бала, сен жатып турганылыгызга, башинга аман койно келгенди. Тур, жаным, бу тиреде жууктуларыбыз бар эселе, билдир, анангы болынидадан койге келтирип, ахыр жолуна ашырайлы», - дейди.

Аны сёлерины магынасын иги да аныламай: «Сора анака койтеми келеди?», - деп, ёрге ёрге секирип куюанганым бюгон да кечалмай кесиме. Арта, эштанда, энди бу сабийни анысандан тонголторке керекле деген акыл бля мени, аны къабырына этип, таныхан эдиле. Андан сора кеп койлени жу-бануучу эдим аны тегерегинде.

Огурулулук Бир жол а аны ууак кырдыкчык чыгызга келген толупрак обасына башым салып, тынчылып, татып жукулуп къалама. Бир заманда иги да сууук-суурап уянганымда, тегерек къарангы, арлакъда уа бир пыр-чыр таушула. Кырасам, кишилерини кюте турган апалай деген жол турган учу кетемде да, чыркала кёрюнген эл таба къалай жетгенин билдим.

Дуннида барымдан-жогумдан да халарым жокду, бир заманда кёзлериным ачамсам, мен бир жылы тешкек жатып, биреулен а къолайсыз жанган чыркакчыкны койнон тутуп, тишриу а манга сотчук урталыгыга кюреш тура эди. Арта билгенме ала мимени киши Герман бля аны ой биечиси Берта болганларын. Бюгон да ол огъуру адамлагыз бир улуу ахуларымача ырызды жорегим.

«Бу письнону биринчи боюн МАЛКАРЛЫГЫЗ БЕРИГЕЗ»

Келип, аны алып кеткен эди. Андан сора жорек тынчылыгымы кырууп, ярабий, мени уа табымызмы алай бир жуукч адамды деген тынгысызлык билейди кечени-конюмо да. Обжектиде бирге жашагъан Вера Руденкочо сёзо бля Кызыл-Къан шахарда паспорт столга письмо къурашдырама. Тышында: «Муну сизге бек алгыз туюеген малкярлыгы беригизгичи тилейме», - деп жазгъан эдим. Алай этрге акыл, билем, кюч да ол заманда манга къайдан чыккыган болур эдиле деп бюгон да сейр этеме.

Насыхла, письмонум халарын алгын Сауту элде мени амам бля бир класода окугъан Кыралчаны Жижире (жантели болсун) жуукчыларыма билдирди. Алай бля аны къарындасы Мисирланы Узеини жашы Адрахам, келип, мени да алып кеткен эди.

Кыйынлы Саира
Кёз аллымда къалган дагында бир зат: къарачайлы тишриуу Саира кыйын амансы эдиле алыт сабийни бля Рот-Фронтха бизден алыз келип эдиле. Эри уа - урушда. Бек гитче сабийне не эки жылдан атагъан болур эди. Бир 10-15 койно ичинде ол тёрт баласын, къайны анасы да асырап, тели болурга жеткен эди.

Саира чонондор бакчалада ишлеучу эди да, абданарыкч жашчыгы, гитче эгешчигичи кылулугундан тутуп, анга келе болгандыла. Жолда арлыкчындан секирме деп жашчык суугызга кетеди. Арыбер кетмей, алайчыкыла ууа къызга къарап жылты турган кызыкчыны кёргенле, тапып, Саирага тапдырыдыла. Жашчыкны ёлнокюн а экинчи койно суу сугъарыучи кишиле келтирген эдиле.

Болсада къадар аман аны бля къыймы, дагында бир сыйды. Жашау берген сора кыйынлыкны кёпюрмай, кыйын арууп, тешкек тошеди. Алты сабийден сау къалгъан бек гитче кызыкчы уа кечеден танга ёлму чыдады. Макаржип, адамлагыз да айталай, онгуз болуп турганылай, къалай эсе да, къайны анасын алы ботасын табып, кебичик орунуна анга чыгыз, къолды бля тырпап, бля толупракдан обачык этип асырады. Алай ирген алгыз уа кеп къызчыкны ёлнокюн инбашы къылы билекчигинден тишлери бля кыты тутуп, сойрек келип, аны алына салып, кёзине сорулуу къарды. Алайда аны сынаган кыйынлыкчыны сураптарга онг жокду.

Зариятын койно
Кёччючюлени тозгъан эсе да, кёччючюлени тозгъан эсе, аны бызгатары ол кетген жылдан мен огъар айхалдай турдыла. Мен Огъары Малкяр элибизде халкыны социал жушурланы жалчытуу бля бля ёлмөдө тамата специалист болуп 20 жылга жуукч заман ишлегеме. Жангылызга, къартагыз, кыялуулуга койлеринде къаргъан болгандыла. Аланы ичлеринде кёччючюлени бля къа кыялы къатылганла, аны ачы журдун ичлене да кеп эдиле. Цийкъанланы Зарият ма алдан бири эди (ол алгырлакъда ауушканды, жанетли болсун).

Адам болушкысуз болалмагы себепли аны ёлмөдө оңуо ишчилери аспам эс бура эдиле. Аны бля хар туюегени сайын, аны къадарыны, халпарыны жангыдан-жангы бетлерине кёлом тала тынгылаучу эдим.

Ол кыйын анасы, тёрт баласы бля Алла-Атага тошеди. Эри Хамит урушдан къайтынын, аланы ачдап ёлтормем деп, Зарият кирип заводка ишге киреди. Ариу хауалы журтундан айрылган кыйын анасына бля эки сабийине да къадар къабыр юлөшке Къазахстанны топурагын буорады.

Алай кыйынлык кеси жангы келмейди дегенлей, кечени смөнден къайтып келе, Зарият тёрт саньндан экинси поезд туюбонден къутаралайды. Ол бирси сабийлерин да огурсуз ёлмөме узатып, журтубузга толуп койорден кеси жангыз къайтады. Алгырлакъда уа ол манга: «Къызым, жаным, сен газетлеге абериле жаз билесе деп эшиттине, мени июнден бир жыр къарсанга а. Мен болмасам, бир ёмюрде эки журтда эки къабыр юлөш алгын ким барды?» - деген эди.

Сюргон кыйынлыгына, сур къадарына жоратмай, дуннидан умут этгенлей жашагъан Зариятын атындан бу койно жазгъан эдим:

Не ачы къадар жазгъаным, Аллах, Бир жангылык алыгъаным, Теммигим къалып, эки бутулу Аны топурагына салгъаным.

Къазахстанны къум аулагында, Бир жангылык алыгъаным, Теммигим къалып, эки бутулу Аны топурагына салгъаным.

Уруш отундан азат а болуп, Атырлар да къаймады сабийлерине Ол ахыр сёзон айтмады.

Поезд тюрдене тошерме деб а Бир да келмейди кёлюм, Топу койорден адамды къалай, Жангылазай къайдым элиме.

Таргытуу койле эте турама, Бир жангылык алыгъаным, Теммигим къалып, эки бутулу Аны топурагына салгъаным.

Мен ки журтда къабыр юлөшайлы, Халкыдан толодоу къадарым, Къанатсыз куду уялмагъанча, Къаламды этер мадарым.

Жанмын дартым мен алаймайла, Елюн а кече келмейди, Огъан турганын ачы эсегориу, Жанмын тынчык бермейди.

Ахырат азабин дунияда сыйнама, Мени не койном бар эди, Жорек жарысуум айтып жылрача Сабийлерин атасы келмедди.

Минг беретег терсин, улуу Аллах, Кырал сансыз этип къырмады, Болушлук бере, жангылызга жарай, Зарауаттыкъда жоймады.

Елген койномде жиярса, къызым, Халим айтып келгенге, Ой, конда тхатп, къалай къармаз, Бир ёмюрде эки ёлгенге.

Мен ёлөп кетип, жерим тапсам, Турмуз эдим былай койгенлей, Сабийлерин къалап, аталарын сакълап, Аланы къарасын койгенлей.

Менден сора да кёпле болура Менича жангы къалганым, Тёрт санлары термимесиле, Дуннида жашагъан адамла.

Бу мен башда айтхан эсегориуе биз сынаган кыйынлыкчаны аз кесеккигиде. Заман оза барганы сайын, аланы ботинонда бек ачыкыла бизни барыбызны да борчуубуду. Тюненеси унутхан, тамбасыны сагъшын этмек. Кёччючюлук тауусулмазлык китапны, аны уа халкы жазды.

ГЕЛЛАЛАНЫ Лиза,
РФ-ни Журналистерини союзуун члени.
Солдон онгыс: ингушу Лидия Яндиев, Галкыны Лиза, чечелни Тамара Бибоева.

